

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДІАОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

М. М. Нетребя

orcid.org/0000-0002-1431-3951

У статті розглянуті основні поняття, що пов'язані з темою дослідження. З'ясовано, що одним із важливих факторів організації медіаосвіти в школі є врахування віку учнів. Встановлено, що для молодших школярів доцільно використовувати ігрову діяльність, творчі завдання, конкурси та колективні обговорення. У цей віковий період відбувається не тільки активний фізичний, але й психоемоційний розвиток. Тому важливо скерувати інтереси молодших школярів, які вже взаємодіють з цифровими медіа, в правильному напрямку, що не принесе деструктивного впливу.

Ключові слова: методи медіаосвіти, молодші школярі, інтерактивне навчання, творчі завдання, ігрові змагання.

METHODOLOGY OF ORGANIZATION OF MEDIA EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL

M. Netreba

The article deals with the basic concepts related to the topic of the study. It has been found that one of the important factors in organizing media education at school is taking into account the age of the students. It is established that the methodology of media education is a description of specific means, techniques, methods of pedagogical activity in the media education process. Media education uses different pedagogical techniques, they are determined by common methods, and each individual technique or technology can contain many combinations of pedagogical techniques. Their choice depends on a number of factors – the content of the training, the means used in the educational process, the levels of effectiveness and so on. It has been researched that the process of media education consists of different pedagogical techniques, most of them are based on communication between teachers and students, that is, the interactive component prevails. It has been found that it is advisable for younger students to use play activities, creative assignments, contests and team discussions because it helps to provide primary media knowledge in an easy way. Teamwork plays a significant role – it is group competitions, quizzes and more. It is important not only to teach the younger students to work in the classroom with the teacher or in the team, but also to perform certain exercises independently. Not only active physical but also psycho-emotional development takes place in this age period. Regardless of forms and techniques, media literacy classes should be built on the basis of integrity and logical consistency, appropriate to the age and interests of the student audience. That is why it is important to direct the interests of younger students who are already interacting with digital media in the right direction, without destructive influence.

Keywords: media education methods, junior high school students, interactive learning, creative tasks, game competitions.

Сучасне життя висуває перед людиною особливі потреби – це високу якість освіти, комунікабельність, цілеспрямованість, але особливо – це вміння орієнтуватися у величезній кількості інформації. Підготовка такої людини закладається ще в закладах загальної середньої освіти. Інформаційна ера, особливо епоха Web 2.0, змушує людину з ранніх років орієнтуватися в потоці інформації, яка поступає з різних каналів комунікації. І значна частина цієї інформації є неякісною, маніпулятивною, неетичною, агресивною. Тому суспільство стало на захист молодшого покоління від такої інформації, а головним механізмом цього захисту стала медіаосвіта.

Сучасні школярі знаходяться в епіцентрі інформаційного потоку та впливу соціальних мереж й електронних медіа загалом. Їм не завжди вдається відділити корисну інформацію від хибної та деструктивної. Діти не мають великого життєвого досвіду, вони більш схильні до наслідування, тому їх необхідно навчати правильно працювати з інформацією. Для того, щоб вони мали змогу безпомилково сприймати, аналізувати, фільтрувати інформацію та критично мислити, їй повинна викладатися медіаосвіта вже в початковій школі.

Питаннями впровадження медіаосвіти в Україні займаються В. Іванов, М. Коропатник, К. Левківський, Л. Найдьонова, Г. Онкович, Б. Потятиник. Серед зарубіжних учених слід виділити Д. Бекінгема, Л. Мастермана, С. Шейбе та Ф. Рогоу. У підручнику «Медіаграмотність», що розрахований на вчителів закладів загальної середньої освіти, подаються не тільки теоретичні основи медіаграмотності, але й наведені практичні рекомендації та кейси. Цікавим є підхід авторів, що пропонують не просто введення окремого курсу, але надають можливості для інтеграції медіаграмотності до предметів загальної підготовки.

Питаннями впровадження медіаосвіти в закладах загальної середньої освіти та вищих навчальних закладах займається й дослідниця І. Челишева [5]. У своїй монографії авторка не тільки розглядає теоретичні питання медіаосвіти, а й подає форми, методи та завдання для здійснення медіаосвіти в закладах освіти.

Мета статті. Головна мета цього дослідження – дослідити специфіку та методику організації медіаосвіти в початковій школі.

Методом навчання в закладах загальної середньої освіти, згідно «Українського педагогічного словника» С. Гончаренка, є система послідовних взаємопов'язаних дій педагога та учня, що спрямовані на виконання навчально-виховних завдань. Якщо методи підібрані правильно, відповідно до віку та змісту навчання, це сприятиме розвитку їх вмінь, здібностей [1, с. 206].

Трохи іншим є визначення методів медіаосвіти – це засоби роботи вчителя та учня, за допомогою яких досягається мета медіаосвіти. Дослідниця І. Челишева зазначає, що при цьому засвоєння знань відбувається на таких рівнях: рівень застосування знань та засобів діяльності на матеріалі медіа, рівень свідомого сприйняття та запам'ятовування, рівень творчого застосування знань про медіа в творах медіакультури [5, с. 55].

Методикою медіаосвіти є опис конкретних засобів, прийомів, технік педагогічної діяльності в медіаосвітньому процесі. У медіаосвіті використовуються різні педагогічні прийоми. Вони визначаються загальними методами, а кожна окрема методика чи технологія може містити безліч поєднань педагогічних прийомів. Їх вибір залежить від низки факторів – змісту навчання, засобів, що використовуються в освітньому процесі, рівні ефективності, віку аудиторії.

Методи медіаосвіти можна розділити на наступні групи:

1. У залежності від джерела отриманих знань:

- словесні. До них відносять лекцію, оповідь, бесіду, дискусію, обговорення;
- наочні – це ілюстрація, а також демонстрація медіатекстів;
- практичні – передбачають виконання завдань різного роду на медіаматеріалах.

2. У залежності від рівня пізнавальної діяльності:

- пояснювально-ілюстративні, тобто повідомлення вчителем певної інформації про медіа, сприйняття та засвоєння цих відомостей аудиторією;
- репродуктивні. Полягають у розробці та застосуванні певних вправ на медіаматеріалі, щоб учні мали змогу оволодіти засобами вирішення проблеми;
- проблемні – це аналіз певних ситуацій чи медіатекстів. Це досить добре розвиває критичне мислення;
- пошукові, евристичні, дослідницькі полягають в організації пошукової діяльності [4, с. 360].

У методиці медіаосвіти активно застосовуються технологічні прийоми, методи розвитку критичного мислення, технології активного навчання, інтерактивні технології тощо, останнім приділяється особлива увага. Інтерактивне навчання передбачає використання форм спільної діяльності школярів, взаємодії, обміну інформацією, спільного вирішення питань та проблем. Є декілька головних принципів інтерактивного навчання, що доцільно застосовувати до медіаосвітнього досвіду. Зокрема, це діалогічна взаємодія учасників освітнього процесу, групова робота, ігрові та тренінгові форми роботи з медіатекстами. Дослідниця І. Челишева виділяє такі форми та методи медіаосвітнього процесу:

- дискусійні – діалог, дискусія в окремій групі чи в колективі, обговорення медіатворів, аналіз та розгляд певних ситуацій;
- ігрові – літературно-імітаційні, театралізовано-ситуативні, зображально-імітаційні ігрові завдання на основі матеріалу медіа;
- тренінгові – синтез дискусійних та ігрових форм роботи на основі медіатворів [5, с. 59].

Особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що головним джерелом знань стає досвід самих молодших школярів. Учитель не надає готових відповідей, ключів до вирішення ситуацій, а лише спонукає аудиторію до пошуку необхідної інформації та шляхів вирішення. Тобто відбувається діалогічна взаємодія, яка є одним з головних принципів інтерактивного навчання. Діалог передбачає активний обмін інформацією, є спільною творчою діяльністю, що володіє величезним пізнавальним, виховним та розвиваючим потенціалом.

У діалогових форм навчання є декілька переваг. Інтерактивні методи надають можливість зробити процес розуміння, засвоєння та творчого застосування знань більш інтенсивним та продуктивним. Вони мотивують учнів долучатися до процесу спільного обговорення питання, творчого пошуку.

Одним з найважливіших завдань медіаосвіти є розвиток у школярів здатності до повноцінного сприйняття та самостійного критичного аналізу медіатекстів. Медіатексти – це не обов'язково стаття з газети чи новинний сюжет на телебаченні. Медіатекст – це повідомлення в соціальній мережі, фільм тощо, тому аналіз текстів медіа став одним з методів дослідження, в якому повідомлення в будь-якому жанрі розглядається з усіх боків, на основі всіх складових тексту. Це робиться з метою розвитку самостійних суджень, критичного мислення, естетичного смаку [5, с. 65].

Взаємодія з текстом з метою його аналізу передбачає роботу з такими показниками: визначення виду ЗМІ, надання йому характеристики, визначення мови повідомлення, пошук помилок, фактичних невідповідностей, аналіз зображально-виражальних засобів, виокремлення потенційної аудиторії, на яку розрахований текст, визначення мети тексту.

Автори посібника «Медіаосвіта та медіаграмотність» пропонують наступну класифікацію видів аналізу текстів медіа: ідеологічний, репрезентативний, декодування, стереотипний, наративний або сюжетний, жанровий, іконографічний, семіотичний, контекстуальний [2, с. 329-338]. Ці види аналізу можуть спрощуватися та застосовуватися не в повному обсязі, коли мова йде про школярів, через брак досвіду та знань.

Заняття, на яких відбувається аналіз медіатекстів, проходять за певним алгоритмом. Розпочинається воно з вступного слова вчителя, який орієнтує та дає настанову учням, розповідає про мету та завдання заняття, про авторів та особливості тексту. Вступний момент є важливою частиною аналізу, він активізує молодших школярів. Установча частина може бути не тільки усною, вона може вміщувати відеодовідку, посилання та цитування рецензій, якщо мова йде, наприклад, про фільм. Вибір установчого прийому залежить від мети уроку, компетентності учнів, їх віку.

Після установчого (вступного) етапу йде етап комунікативний або етап осмислення. Він вміщує безпосереднє сприйняття тексту та його окремих частин, визначення питань для дискусії, обговорення.

Після активного обговорення та дискусії настає безпосередньо етап аналізу або рефлексії. На цьому етапі відбувається узагальнення отриманої медіаінформації, формується власне відношення до неї. Цей процес передбачає залучення до обговорення всіх учасників аналізу – і учнів, і вчителя.

Аналіз може бути письмовим та усним. Формами письмової рефлексії є складання рецензій, творів, виконання творчих робіт та проєктів. Усний аналіз може проявлятися через обмін ідеями, колективне обговорення, виконання групових та індивідуальних завдань, аргументоване вираження власної точки зору.

Невід'ємним компонентом аналізу медіатворів є інтерпретація тексту. У медіаосвіті інтерпретація спрямована на розвиток у молодших школярів вміння аналізувати медіатвори, тлумачити авторську точку зору, оцінювати значимість та важливість твору.

Ще однією важливою складовою медіаосвітніх занять є виконання творчих завдань. Їх можна поділити за декількома критеріями:

- у залежності від характеру змісту навчального матеріалу. У цьому випадку від аудиторії можна вимагати систематизувати факти та явища за теоретичним та практичним показником тощо;
- у залежності від характеру вимог, що лежать в основі завдання – сприйняття, художній аналіз тощо;
- залежності від форми виконання робіт – індивідуальні, колективні, групові тощо [4, с. 365].

Дослідники з різних країн наводять власне бачення підходів до методики викладання медіаосвіти, цікавим є британський досвід організації занять з медіаосвіти. Спираючись на British Film Institute дослідник О. Федоров у своїй роботі наводить наступні підходи:

- заморожування кадру. Передбачає, що вчитель зупиняє зображення, а учні намагаються зробити аналіз того, що зображено та як це зображено, звертаючи увагу на зображально-виражальні засоби;
- звук та зображення. Учитель закриває монітор, тому учні можуть тільки чути звуки відео. За звуковим рядком їм потрібно вгадати зміст, стиль викладення, жанр, запропонувати альтернативні варіанти звукового супроводу;
- початок та кінець. Проводиться на основі перших та заключних кадрів медіатексту. За цими кадрами слід встановити сюжет, жанр, стиль, автора;
- місце та кадр. Вивчається мова медіа на основі кожного кадру, особливостей їх монтажу та розташування;
- залучення аудиторії. Передбачає збір можливої інформації за темами, пов'язаними з медіакультурою, та створення колективного проєкту на її основі. Це може бути колаж, презентація тощо;
- видові трансформації. Учнів учить переводити текст з одного виду в інший, наприклад, друкований текст в аудіо чи відео формат та навпаки;
- порівняння медіатекстів. Полягає в співставленні фрагментів текстів, що спрямовані на різні аудиторії;
- імітація. Це найбільш ігрова форма, де учні беруть на себе ролі та розігрують певні медіаситуації [4, с. 384].

Більшість занять можна організувати без залучення технічних ресурсів. Їх відсутність не має бути перешкодою на шляху до медіаосвіти. Медіа можна досліджувати і без камери чи професійного фотоапарату. Серед варіантів завдань, які не потребують технічних засобів, можна виділити мозковий штурм, дискусію, створення малюнків, колажів, кросвордів, написання есе, репортажу, рецензії, організацію гри, постановки, проведення інтерв'ю.

Особливий акцент робиться на ігрових формах проведення занять. Ігрова діяльність сприяє розвитку уваги, мислення, пам'яті, креативу. Гра розвиває самостійність дитини, допомагає шукати виходи з проблемних ситуацій, розвиває творчі здібності. Найчастіше в медіаосвітній практиці застосовуються імпровізовані, театралізовані, імітаційні, режисерські, рольові та сюжетно-рольові й образно-рольові ігри.

Саме рольові ігри розвивають уяву молодших школярів, оскільки учні мають змогу втілювати образи та розігрувати ситуації за певними ролями. Вони можуть стати режисерами, акторами, ведучими тощо. Близькими до рольових є творчі ігри, під час яких дії учасників спрямовані на виконання задуму, розвиток сюжету. Творчі ігри дозволяють учасникам стати дослідниками, які займаються пошуковою діяльністю. Під час проведення ігор-драматизацій молодші школярі можуть інсценуватися окремі епізоди текстів медіа, розігруватися етюди, організовуватися ігрові прес-конференції, брифінги тощо.

Якщо заняття проводяться на основі візуального матеріалу, гарною формою роботи виступає створення міні-сценаріїв для телевізійного чи кінематографічного проєкту. Спочатку йде стадія створення такого сценарію за допомогою художніх засобів, а потім – втілення створеного сценарію в життя, тобто, постановка власних проєктів.

Актуальною залишається й традиційна форма роботи – перегляд та аналіз уривків медіатекстів. Після перегляду слід виокремити жанр, художню специфіку, відбувається обговорення переваг та недоліків, рецензування переглянутого відеоматеріалу. Така форма виконує одразу низку завдань. Вона сприяє розвитку естетичних здібностей та критичного мислення дітей. У той же час колективне обговорення переглянутого матеріалу передбачає діалог, що також дозволяє розвивати критичне мислення та надає можливість учитись аргументувати думки.

Для учнів початкової школи ефективним методом стане перегляд та аналіз мультиплікаційних творів, який дослідники називають Мульт-терапією. Вона може бути пасивною, коли дитина просто переглядає мультики, та активною, коли школярі самотужки створюють мультфільми [3, с. 126]. За переглядом анімації дитина має змогу навчитися сприймати аудіовізуальну складову. У подальшому це допоможе критично оцінювати інші тексти. Тривалість мультфільму, що пропонується до аналізу, не повинна перевищувати 20 хвилин. Він має мати якісне зображення, бути розрахованим на конкретний вік, а сюжет має бути максимально простим та зрозумілим. Великий інтерес викликають у молодших школярів ігрові змагання – вікторини, конкурсні програми, турніри, олімпіади тощо. Це одночасно й перевірка знань аудиторії, й активізація творчого потенціалу, й перевірка вміння працювати в команді. З такими формами роботи пов'язане поняття медіаторчості. Це засіб художнього розвитку, самовираження.

Дослідниця І. Челишева наводить низку методів та прийомів, якими користуються вчителі в медіаосвітньому процесі:

- усний журнал – інформація, що підготовлена за допомогою медіазасобів за різними темами;
- огляд статей, під час якого можна спиратися на публікації в пресі або на інформаційних сайтах;
- лекторій – учні поділяються на групи та обирають тему виступу, доповнюють текст мультимедійними матеріалами; проєкти презентуються в аудиторії;
- інтернет-форум – передбачає обмін думками за допомогою інтернет-платформ. Якщо раніше це була електронна пошта, то тепер такими платформами можуть виступати соціальні мережі [5, с. 133].

Висновки. Таким чином, медіаосвітня діяльність має власну методику викладання дисципліни та проведення занять. Сюди належить низка методів, форм та прийомів, що допомагають учням краще засвоювати отриману інформацію, розвивати критичне мислення. Але незалежно від форм та прийомів, заняття з медіаграмотності мають будуватися на основі цілісності та логічної послідовності, відповідати віку та інтересам учнівської аудиторії.

Вищесказане накреслює перспективи подальших досліджень, які полягають у вивченні питань, що стосуються розробки методичного супроводу організації медіаосвіти в початковій школі.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / за ред. С. Головка. – Київ : Либідь, 2002. – 373 с.
2. Кисла Н. Мульт-терапія як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку / Н. Кисла // Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи : збірник статей П'ятої міжнародної науково-методичної конференції, 31 бер. – 1 квіт. 2017 р. – Київ : Центр вільної преси, Академія української преси, 2017. – С. 125-130.
3. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за наук. ред. В. В. Різуна. – Київ : Центр Вільної Преси, 2013. – 352 с.
4. Федоров А. В. Медиаобразование: история и теория : учебн. пособие для вузов / А. В. Федоров. – М. : МОО «Информация для всех», 2015. – 450 с.
5. Чельшева И. В. Методика и технология медиаобразования в школе и вузе / под. ред. А. В. Федорова. – Таганрог : Изд. центр Таганрог. гос. пед. ин-та, 2009. – 320 с.

References

1. Goncharenko S. U. Ukrayins'kyj pedagogichnyj slovnyk / za red. S. Golovko. – Ky'yiv : Ly'bid', 2002. – 373 s.
2. Ky'sla N. Mul't-terapiya yak zasib rozvy'tku tvorchy'x zdbnostej ditej doshkil'nogo viku / N.Ky'sla // Prakty'chna mediagramotnist': mizhnarodnyj dosvid ta ukrayins'ki perspekty'vy' : zbirny'k statej P'yatoyi mizhnarodnoyi naukovo-metody'chnoyi konferenciyi, 31 ber. – 1 kvit. 2017 r. – Ky'yiv : Centr vil'noyi presy', Akademiya ukrayins'koyi presy', 2017. – S. 125–130.
3. Mediaosvita ta mediagramotnist' : pidruchny'k / red.-upor. V. F. Ivanov, O. V. Voloshenyuk; za nauk. red. V. V. Rizuna. – Ky'yiv : Centr Vil'noyi Presy'. 2013. – 352 s.
4. Fedorov A. V. Mediaobrazovanie: istoriya i teoriya : uchebn. posobie dlya vuzov / A. V. Fedorov. – M. : MOO «Informaciya dlya vseh», 2015. – 450 s.
5. Chelysheva I. V. Metodika i tekhnologiya mediaobrazovaniya v shkole i vuze / pod. red. A. V. Fedorova. – Taganrog : Izd. centr Taganrog. gos. ped. in-ta. 2009. – 320 s.

УДК 81'24:373.3.015.31

DOI 10.31652/2415-7872-2020-61-51-56

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

В. В. Пруняк

orcid.org/0000-0002-1698-0694

У статті розглядається проблема формування навичок говоріння і письма як засобу розвитку комунікативної компетентності молодших школярів на засадах сучасних досліджень комунікативного процесу та його ситуативних складових. Робиться акцент на тому, що говоріння й письмо – це різні види мовленнєвої діяльності, які суттєво різняться між собою не тільки формою реалізації, а й дією великої кількості позалінгвістичних факторів. Урахування специфіки мовної організації усних і письмових висловлень на основі засвоєння доступних для дітей молодшого шкільного віку мовних ресурсів у поєднанні з орієнтуванням на умови реалізації процесу усного і писемного спілкування забезпечить формування комунікативної компетентності, сприятиме становленню творчої особистості молодшого школяра. Результатом його мовленнєвої діяльності буде мовленнєво-творчий процес, що характеризується індивідуальністю, виразністю, образністю, емоційністю, дієвістю, стилістичною довершеністю усного і писемного мовлення.

Ключові слова: початкова освіта, творча особистість, комунікативна компетентність, говоріння і письмо, екстралінгвістична основа комунікації.

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A NECESSARY CONDITION OF CREATING A CREATIVE PERSON IS NECESSARY YOUNGER SCHOOL

V. Prunyak

The article deals with the problem of speaking and writing skills as a means of developing the communicative competence of younger students on the basis of modern studies of the communicative process and its situational components. Emphasis is placed on the fact that speaking and writing are heterogeneous types of speech activity, which differ significantly not only from the form of realization, but also from the action of a large number of extra-linguistic factors. Taking into account the specifics of the language organization of oral and written utterances based on the acquisition of language resources available to young children in combination with orientation to the conditions of realization of the process of oral and written communication will ensure the formation of communicative competence, will contribute to the formation of creative personality of the younger person. The work of an elementary school teacher in the development of speaking and writing skills should be based not only on common signs of spoken and written forms of speech, since they have many similarities (the same communicative function, purpose of communication, similar vocabulary, etc.), but also on the presence of many specific features. caused by the effect of extra-linguistic factors. Mastering the process of speaking as a type of speech activity and at the same time a means of communication, thinking, cognition, reasoning is a necessary and important condition for the development of students' mental and creative abilities. The result of such speech activity will be a speech-creative process characterized by individuality, expressiveness, imagery, emotionality, efficiency, stylistic perfection of oral and written speech.

Keywords: elementary education, creative personality, communicative competence, speaking and writing, extra linguistic basis of communication.